

in the form of an advertising slogan (*the airport's immodest slogan, LINCOLN INTERNATIONAL – AVIATION CROSSROADS OF THE WORLD*). All these verbal means create the semantic-and-cognitive field of the basic concept and participate in the formation of a stylistically marked context of the professional environment of the airport, in which the events of the novel are taking place.

The results of the research have proved that the concept *AIRPORT* plays a key role in the structure of the novel: firstly, it actualizes the professional environment the events of the novel are taking place in; secondly, the diversified verbal basis of its nomination enriches the texture of the novel; thirdly, the nominative field of the concept *AIRPORT* includes numerous nominations of the technical objects and characteristics verbalized by the terms from the subfield of aviation and air transportation.

Thus, the concept *AIRPORT* plays the leading part in the semantic-and-cognitive organization of the novel, a rich palette of the verbal means of its explication helps to present the characteristics of both the objective model of the world and the writer's individual model of the world represented in the novel, and bring both of them closer to the reader.

Key words: concept, conceptual model of the world, writer's individual model of the world, professional environment, verbal means.

УДК 81'373:811.111

Тетяна СМІРНОВА

ПЕРЕКЛАД ТЕКСТІВ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглянуто переклад фахових текстів транспортної галузі та виокремлено проблемні ділянки. Проаналізовано фахову мову транспорту та виокремлено її основні характеристики. Окреслено трансформаційні шляхи відтворення фахових текстів транспорту.

Ключові слова: фахова мова транспорту, транспортна термінологія, способи перекладу.

Необхідною передумовою спілкування фахівців (що стає складнішим у зв'язку з безперервною спеціалізацією наук) є процеси впорядкування, гармонізації та уніфікації спеціальних лексичних одиниць, зокрема, в англійській мові. Ці процеси можливі за умови чіткої систематизації окремих термінологій, опису зв'язків між

окремими елементами систем та їх логічного впорядкування. Міжнародна уніфікація системи транспорту потребує глибокого знання відмінних та схожих рис транспортних систем. Такі знання є невід'ємними від знання транспортної термінології.

Актуальність дослідження зумовлена ґрунтовною потребою вивчення фахової мови транспорту в цілому та транспортної термінології зокрема, для полегшення роботи перекладача, який здійснює переклад транспортного тексту з англійської мови українською, оскільки даний текст характеризується великою кількістю специфічної транспортної термінології, усталених слів, словосполучень. Відтворення тексту з дотриманням стилю є також однією з важливих проблем, що витікають у процесі перекладу.

Мета статті – проаналізувати англійську фахову мову транспорту, визначити її загальні риси, виокремити транспортні терміни англійської мови та віднайти їх українські еквіваленти.

Вітчизняні й зарубіжні лінгвісти протягом останніх десятиліть активно працюють над питаннями аналізу фахових мов, стандартизації національної термінології, створення термінологічних словників, побудови нових термінів з метою взаєморозуміння між фахівцями відповідних галузей науки. Так, Кияк Т.Р. вивчає переклад термінів у фахових мовах, аспекти термізнавства та термінографії цікавлять Купріянова Є.В., Андрусичина О.М., Лотте Д.С., Огієнка І. А.С. Д'яков, І.В. Корунець, І.С. Квітко розглядають теоретичні й практичні аспекти перекладу науково-технічних текстів, Л.К. Латишев, В.Н. Комісаров висвітлюють поняття еквівалентності фахового перекладу і способи її досягнення.

Фахова мова, попри всі мовно-історичні негаразди, була і є основною формою збереження й передавання в майбуття науково-технічного потенціалу, а тому кожна лексема репрезентує частку знань про той чи інший предмет у діяльності людини. Проаналізувавши значення слова «транспорт», ми дійшли висновку, що усі словникові значення об'єднано спільною лексемою «перевезення» і похідними від неї, що вичленовує із значення головний компонент (покликання задовольняти потреби населення та суспільного виробництва у перевезеннях) і відбиває

походження самого слова *транспорт*, що з латинської *transportare* перекладається як *переміщувати, переносити* [6].

Транспортна термінологія, як і будь-яка інша терміносистема, формувалася поступово. Нижче ми пропонуємо здійснити екскурс в історію становлення сфери транспорту в цілому і, зокрема, транспортної термінології.

У ході промислової революції (остання третина XVIII ст. – остання третина XIX ст.) ускладнилася невиробнича діяльність – сфера надання різного роду послуг, і в тому числі, на транспорті. Це різні посередницькі послуги, юридичні, страхові з англійською формою викладу й передачі інформації, з використанням специфічних інформаційних інфраструктур (довідкові видання, бюлетені англійської страхової компанії «Ллойд», відправлення «капітанською поштою», телеграф і ін.). З'явилися нові «транспортні професії»: страховий і фрахтовий брокер, експедитор.

Другою революцією стала *машинно-технічна (МТП)*, що охопила період від останньої третини XIX століття до першої половини XX століття. Спочатку вона торкнулася Англії, Франції, Німеччини, Росії, США, а потім, за короткий час, – інших держав Західної Європи й інших регіонів світу [5, с. 53].

В галузі машинобудування виділилося машинобудування транспортне, а в ньому підгалузі: суднобудування, автомобілебудування, авіабудування, локомотиво- і вагонобудування. У кожній із цих галузей формувалася професійна технічна лексика й термінологія на мовній базі тієї країни, що виступала лідером (наприклад, французької в будівництві повітряних суден) або строго національної (у США в локомотиво-й вагонобудуванні) [2, с. 4].

Інша картина спостерігалася в галузевому обслуговуванні транспортом міжнародної торгівлі. У цілому, у світі морським транспортом доставлялося 80 % вагової маси вантажів. У багатьох країнах його питома вага була навіть вищою (наприклад, у Японії – близько 100%). Головними перевізниками в міжнародній торгівлі виступали судновласники «колоніальних держав» – Англії, Франції, Голландії, Німеччині й Італії, а в області спеціального й регіонального флоту – судновласники «морських держав»: Греції, Норвегії, Японії й ін. Транспортна лексика морського судноплавства поповнилася, в основному, англійською

термінологією, пов'язаної з морським машинобудуванням і суднобудуванням.

Починаючи з останньої чверті XIX століття, стали формуватися міжнародні союзи, асоціації й інститути для регулювання питань господарсько-правової, ринкової діяльності, безпеки мореплавання й інші. Єдиною мовою спілкування й передачі інформації на морському транспорті була обрана англійська мова, на залізничному – французька. Англійській надавалася перевага, у тому числі й тому, що морське судочинство базувалося на англійському приватному претензійному праві та традиційному проходженні юристами канонів англійської лексичної судової архаїки.

Англійською мовою були сформульовані перші універсальні проформи договорів морського перевезення – чартерів (charters) і лінійних коносаментів, устави фрахтових судновласницьких конференцій (картелів) з єдиними тарифами (цінами) на морські перевезення вантажів. Французькою були укладені міжнародні залізничні вантажні й пасажирські конвенції.

Транспортна термінологія розділилася на технічну, експлуатаційну, експлуатаційно-комерційну, що включає елементи правової лексики.

Третя *науково-технічна революція (НТР)*, що почалася на північній межі XX століття, обумовила корінний переворот у всіх напрямках і видах людської діяльності. Науково-технічний прогрес втягує у свою орбіту величезну масу трудящих, збільшується число робітничих професій і, як наслідок, відбувається значна диференціація професійної лексики. Оскільки НТР не обмежується національними межами, вона є інтеграційною, що певною мірою, стимулює процес створення на англомовній базі єдиної професійної мови інтернаціонального спілкування на транспорті [7, с. 6].

Англійська транспортна термінологія – це не просто сукупність, ряд або набір термінів, що позначають поняття цієї галузі, але система стандартизованих позначень, побудована на взаємозв'язку іменованих понять, що з'являється в процесі загальної комунікативної діяльності в цій галузі.

Сьогодні відбувається активне взаємопроникнення й перетинання різних галузей науки, про що свідчать численні

приклади з галузі комерційної експлуатації транспорту, у результаті чого з однієї галузі в іншу за порівняно невеликий період часу переходить значна кількість так званих «нових» термінів, несучи за собою також нові ідеї, поняття й методи. Це взаємопроникнення вказує на можливість злиття декількох термінологічних систем в одну, про перетворення особливих специфічних термінів у міжгалузеві [3].

Отже, вивчення спеціальних терміносистем має подвійне значення: воно важливе і для пізнання закономірностей професійного спілкування, що має пряме відношення до виробничої діяльності людей, і дає можливість глибше пізнати закономірності розвитку загальнонаціональної мови, оскільки будь-яка терміносистема є частиною останньої й розвивається за спільними мовними законами.

Говорячи про переклад термінів, не слід забувати, що різні види перекладу потребують неоднакового підходу до передачі семантики термінологічної одиниці. Будь-який вид науково-технічного перекладу потребує правильної передачі термінів, пов'язаних з основним предметом викладання; вторинні (периферійні) терміни, які є вагомими в суміжних галузях, повинні перекладатися максимально точно для адекватних перекладів; для ознайомлювальних перекладів, де пред'явлена вимога передачі головних ідей оригіналу, точна передача периферійної термінології є факультативною.

Наведені труднощі та особливості фахових мов свідчать про особливу відповідальність, необхідність компетенції лінгвістів і перекладачів у цій, безумовно, важливій царині реалізації людського інтелекту. Дороговказом тут мають стати досягнення вітчизняних мовознавців з лінгвістики фахових мов, яка робить перші кроки в науці України.

Оскільки фахова мова транспорту характеризується сукупністю мовних засобів, які використовуються у замкнутій сфері комунікації з метою забезпечення порозуміння між людьми, які працюють у цій галузі [4], то перекладач-філолог повинен мати базові знання транспортної лексики, а не лише теоретичну філологічну підготовку та навички перекладу. Давно відомо, що спеціалісти з однієї галузі, які розмовляють різними мовами, значно швидше порозуміються в професійній сфері, аніж через

перекладача-філолога, якому в цьому випадку не вистачає знань фахової лексики.

Мовознавці переконані в тому, що переклад фахових текстів так само трудомісткий, як і літературний переклад. До того ж поверхнева уява про те, що в процесі науково-технічного перекладу досить лише субституції (заміни) професійної термінології із застосуванням граматичного мінімуму є цілком хибною.

Обов'язковою умовою повноцінного перекладу будь-якого спеціального тексту, особливо науково-технічного є повне розуміння його перекладачем. Механічне заучування термінів, без проникнення у їх сутність, без знання самих явищ, процесів та механізмів, про які йдеться в оригіналі, може призвести до грубих помилок у перекладі. Перекладач повинен детально вивчити ту галузь науки і техніки, в якій він працює. Тільки тоді він зможе сміливо користуватися відповідними термінологічними словниками.

Однак, у спеціальному тексті нерідко буває елемент новизни, який є особливо цікавим для читача, але пов'язаний із вживанням нових термінів, ще не зафіксованих у словниках. Зрозуміло, що такі випадки можуть створювати серйозні проблеми для перекладача. Основна умова подолання цих труднощів полягає у детальному аналізі описуваного явища і передачі його термінами, що вже є усталеними в науці. Актуальні наукові проблеми, найновіші технічні винаходи і відкриття висвітлюються у друкованих виданнях і перш за все – у періодичних виданнях, до яких і повинен звертатися перекладач. Велику допомогу може надати тут консультація фахівця в даній галузі. Спочатку необхідно точно встановити, у чому полягає описувана в іншомовному тексті проблема і в чому полягають труднощі її викладу в перекладі. Як уже вказувалося, проблема може полягати в описі нових процесів або найновіших видів транспорту. Перекладач повинен уважно співставити усі випадки вживання нових термінів, які важко передаються засобами української мови, щоб із загального змісту тексту скласти собі чітке уявлення про описувану проблему. Велику допомогу перекладачеві може надати уже існуюча перекладна література з даного питання, особливо якщо є можливість порівняти оригінал і переклад.

Щоб здійснити переклад, перекладач повинен спочатку проаналізувати вихідний текст, оцінити його зміст, а також те, що автор хотів сказати цими словами. Лише тоді перекладач може починати переклад.

Для того, щоб адекватно перекласти текст, не досить знати категорії відповідників, мати фонові знання і великий словниковий запас, а ще необхідно знати способи перекладу і вміти їх застосовувати.

Можна виділити сім способів перекладу, які застосовуються для перекладу фахового тексту. Розташуємо їх у порядку зростання складності, як пропонують Віне Ж.-П. та Дарбельне Ж. у своїй роботі „Технические способы перевода”. Вони виділяють наступні способи перекладу [1, с. 159]:

1) **запозичення**, яке є найпростішим способом перекладу і дозволяє заповнити прогалину, зазвичай металінгвістичного характеру, тобто це можуть бути невідомі поняття або назви нової техніки.

*In its turn **dryliners** can greatly extend the usage of universal railway cars instead of hopper cars and containers for bulky goods transporting. – Драйлайнери, у свою чергу, можуть значно розширити сферу використання універсальних залізничних вагонів на зміну вагонам-хоперам і контейнерів при перевезенні сипких вантажів [2, с. 22].*

2) **калькування**, яке є запозиченням особливого виду, тобто ми запозичуємо з іноземної мови окремі елементи і перекладаємо їх буквально: *As with all aircraft operated by UIA, the new Boeing 737-400 conforms to the highest standards of **operational safety** and servicing. – Технічний стан нового повітряного судна «боїнг 737-400» відповідає високим стандартам **експлуатаційної безпеки** та якості обслуговування МАУ [8, с. 92].*

3) **дослівний переклад**, який позначає перехід від вихідної мови до перекладу, що приводить до створення правильного й ідіоматичного тексту, а перекладач слідкує лише за дотриманням обов'язкових норм мови. Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне вважають цей спосіб єдиним зворотнім та повним рішенням проблеми.

4) **транспозиція**: відповідно до цього способу одна частина мови при перекладі замінюється іншою частиною мови без змін змісту всього повідомлення:

5) **модуляція** є варіюванням повідомлення, чого можна досягти, змінивши точку зору. Цей спосіб використовується, коли у результаті перекладу ми маємо граматично правильний вислів, але який взагалі не відповідає „духу языка перевода”.

Наприклад, в українській мові не існує точного перекладу для граматичної конструкції *there is*, тому й переклад ми здійснюємо, спираючись на контекст повідомлення.

б) **еквіваленція** представляє собою спосіб перекладу, як підкреслюють французькі науковці, коли „два текста описывают одну и ту же ситуацию, используя совершенно разные стилистические и структурные средства”. Вони зазначають, що більшість прикладів еквівалентного способу перекладу – це стали вирази, які входять до складу ідіоматичної фразеології: *The aircraft leased, by UIA specifically for the rapidly expanding Ukrainian charter market, joined our fleet to meet the growing demand for additional flights to popular charter destinations, just in time for the winter holidays of 2008/2009.* – *Планове розширення повітряного флоту є необхідною передумовою подальшого нарощення обсягів перевезень та розвитку мережі маршрутів МАУ завдяки новому літаку авіакомпанії. Зокрема, зможе активізувати польоти на популярних чартерних напрямках у період зимової навігації 2008/2009* [8, с. 92].

7) **адаптація**: цей спосіб використовують у тих випадках, коли ситуація, про яку говориться у вихідній мові, не існує у мові перекладу, тому потрібно її передати за допомогою іншої ситуації, що вважається еквівалентною.

Отже, проаналізувавши переклад фахової мови на прикладі транспортного тексту, ми дійшли висновку, що важливим при перекладі є передача змісту вихідного повідомлення з урахуванням точного відтворення специфічних термінів, якими насичені транспортні тексти. Подальшими перспективами дослідження ми вважаємо синтаксичні перетворення фахової мови транспорту в процесі перекладу на українську мову.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вине Ж.-П., Дарбельне Ж. Технические способы перевода. / Ж.-П. Вине, Ж. Дарбельне // Вопросы перевода в зарубежной лингвистике. – М., 1978. – С. 157-167.

2. Зацний Ю.А. Розвиток словникового складу англійської мови в 80ті-90ті роки ХХ століття. / Ю.А. Зацний. Автореф. дис... д-ра філол. наук: спеціальність 10.02.04 // Київський університет ім. Шевченка. – К., 1999. – 32 с.

3. Кияк Т.Р. Вузькогалузеві терміни як основа формування та квазіреферування фахових текстів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://vlp.com.ua/node/1109>

4. Кияк Т.Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://eprints.zu.edu.ua/1545/>

5. Овчаренко В.М. Структура і семантика науково-технічного терміна./ В.М. Овчаренко. – Харків: Вид-во Харківського ун-ту, 1968. – 72 с.

6. Нікуліна Н. Архітектоніка транспортної термінологічної мегасистеми в українській мові. / Неля Нікуліна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/1045/1/41.pdf>

7. Чунтомова Ю. А. Английская транспортная терминология. / Ю.А. Чунтомова. Автореф. дис. ... канд. филол. наук : специальность 10.02.04 – М.: РГБ, 2004 – 20 с.

8. Panorama. – # 12. – Dec 2008/Jan 2009. – 112 p.

Т. СМІРНОВА

ПЕРЕВОД ТЕКСТОВ ТРАНСПОРТНОЙ ОТРАСЛИ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

В статье рассмотрено перевод профессиональных текстов транспортной отрасли и выделено проблемные участки. Проанализировано профессиональный язык транспорта и обозначено его основные характеристики. Очерчено трансформационные способы передачи профессиональных текстов транспорта.

Ключевые слова: профессиональный язык транспорта, транспортная терминология, способы перевода

T. SMIRNOVA

TRANSLATION OF TRANSPORT TEXTS: PROBLEMS AND PERSPECTIVES

The article focuses on text translation of transport professional language. Any professional language is full of specific terms. To make an adequate translation a translator should not only find Ukrainian equivalents but render the original message trying to keep the stylistics.

English transport terminology was being formed gradually. After several industrial revolutions new transport professions appeared (*insurance broker, freight forwarder*); machine building was divided into ship building, car building, aircraft building, etc. Every new industry branch has its own specific terminology which was based on the language of the leading in the field country. As the industrial revolution goes beyond the national boundaries having integration features it provokes the creation of single professional language for international communication in the transport field.

Today some branches of industry penetrate into others rather actively. As a result the terms from one industry branch bring new meanings into others.

Professional text translation causes a lot of difficulties as it requires the knowledge of professional terminology perfectly mastered only by professionals in the field. A translator must fully understand the text message as memorizing terms without understanding their inner meaning, without realizing phenomena and processes mentioned in the original can cause rough translation mistakes.

Sometimes professional text can be rich in new lexical units which are not fixed in the dictionaries yet. A translator can render the text message with the help of the established terms in the language. All the latest scientific innovations are covered in periodical published editions which translator can easily address to. Moreover, the advice from a professional in the field can help enormously in the process of translation.

In our article we use the translation ways suggested by French linguists Jean-Paul Vinay and Jean Darbelnet. There are seven processes that work during any translation:

- 1) Borrowing
- 2) Calque
- 3) Literal Translation
- 4) Transposition
- 5) Modulation
- 6) Equivalence
- 7) Adaptation.

To conclude we would like to stress the idea of rendering the whole message of transport text paying attention to translation of specific terms. The further research can be conducted in the syntactical changes in the transport text translation.

Key words: transport professional language, transport terminology, ways of translation.

УДК: 811.111'42:504

Алла РАДУ

КОНЦЕПТ *SUSTAINABLE DEVELOPMENT* У КОНЦЕПТОСИСТЕМІ ЕКОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті представлено результати дослідження структурно-семантичних ознак концепту *SUSTAINABLE DEVELOPMENT*. Запропоновано аналіз змісту цього концепту. Первинна номінація концепту відбувається на рівні термінологічного словосполучення. Приядерна зона складається із похідних концептів 1 рівня, що концептуалізують основні когнітивні ознаки базового концепту: *SUSTAIN (SUSTAINABLE)*, *DEVELOP (DEVELOPMENT)*, *COMMUNITY*, *ECONOMY*, *COMMUNITY CAPITAL*, *CARRYING CAPACITY*, *EQUITY* і мають великий концептотвірний потенціал. Окремі концепти приядерної зони відзначається мультимодульністю інформаційного змісту: модулі похідних концептів органічно доповнюють первинні когнітивні ознаки та сприяють подальшому розвитку провідних понять концептосистеми, утворюючи когнітивні ланцюги від вузького до ширшого поняття. Похідні форми концепту *SUSTAINABILITY (SUSTAINABLE, SUSTAINABLY, UNSUSTAINABLE, UNSUSTAINABLY)* набувають оцінного значення і формують окремий сегмент оцінної зони концепту.

Ключові слова: концепт, інформаційний зміст, інтерпретаційне поле, оцінна зона, концептосистема.

Концепт *SUSTAINABLE DEVELOPMENT* увійшов у ментальний світ сучасної людини наприкінці минулого століття і перебуває у стані активного розвитку, що зумовлене поширенням ідей сталого розвитку та їхньої популяризації на глобальному, регіональному, міжнародному, національному та місцевому рівнях.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що когнітивно-семантичний аналіз мовних явищ дозволяє змодельовати зміст і структуру окремих концептів як одиниць національної концептосфери. У випадку з концептом *SUSTAINABLE DEVELOPMENT* успішне лінгвокогнітивне моделювання дозволить визначити провідні структурно-семантичні ознаки одного з ключових світоглядних концептів сучасності як одиниці глобальної